

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота

з педагогіки на тему: «Співробітництво вчителя і учня в навчанні»

(найменування теми)

студентки групи Соі-01-20
педагогічного факультету романо-
германської
та української філології,
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Українська мова і
література, освітньої програми
Українська мова і література, англійська
мова, зарубіжна література
Швидкої Світлани Володимирівни
Науковий керівник –
доктор педагогічних наук професор,
професор кафедри педагогіки
та методики навчання іноземних мов
Матвієнко Ольга Василівна
Кількість балів –
Національна шкала –
Оцінка ЄКТС –

Члени комісії: _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ В НАВЧАННІ.....	5
1.1. Сутнісна характеристика поняття «співробітництво» у системі «вчитель-учень».....	5
1.2. Особливості співробітництва вчителя і учня в навчанні.....	7
1.3. Шляхи співробітництва вчителя і учня в навчанні.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СПІВРОБІТНИЦТВА ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ В НАВЧАННІ.....	14
2.1. Дослідження співробітництва вчителя і учня в навчанні.....	14
2.2. Навчальна співпраця в інклюзивному середовищі як ефективна умова соціальної адаптації учнів з обмеженими можливостями....	17
2.3. Адаптація педагогічної взаємодії педагога та учнів до реалій цифрового лінгвоосвітнього середовища.....	21
ВИСНОВКИ.....	25
РЕЗЮМЕ.....	27
RESUME.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	29

ВСТУП

Актуальність дослідження. Співробітництво вчителя і учня є однією з ключових складових ефективного навчання. Актуальність дослідження полягає в тому, що багато досліджень показали, що коли вчителі та учні працюють разом, це сприяє покращенню навчального процесу та забезпечує краще розуміння матеріалу.

Взаємодія між вчителем та учнем дозволяє створити позитивну навчальну атмосферу, в якій учень може відчувати підтримку та сприймати навчання як цікавий процес, а не просто як завдання, яке потрібно виконати. Крім того, співпраця між вчителем та учнем може допомогти вчителю краще зрозуміти потреби та інтереси учня, що в свою чергу може допомогти вчителю підібрати ефективніші методи навчання та сприяти більш успішному навчанню.

Таким чином, дослідження співробітництва вчителя і учня є важливим для того, щоб зрозуміти, як зробити навчальний процес більш ефективним та цікавим для учнів, а також, як забезпечити максимальний успіх у навчанні.

Науково-теоретична основа виконання дослідження – роботи таких вчених: Ключковський Ю. Б., Козодой Л. М., Ковальчук О. Б., Кравченко В. В., Шведа Ю. Р., Рябов С., Сташків Б. І., Головатенко В., Ставнійчук М. І., Бостан С. К., Тимченко С. М. та інших.

Об'єкт дослідження – процес розвитку співробітництва вчителя і учня в навчанні.

Предмет дослідження – теоретико-методичні й науково-практичні аспекти розвитку співробітництва вчителя і учня в навчанні.

Метою курсової роботи є розкриття сутності співробітництва вчителя і учня в навчанні.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:
– визначити особливості співробітництва вчителя і учня в навчанні;

- описати шляхи співробітництва вчителя і учня в навчанні;
- провести дослідження співробітництва вчителя і учня в навчанні;
- проаналізувати навчальну співпрацю в інклюзивному середовищі як ефективну умову соціальної адаптації учнів з обмеженими можливостями.

Методи дослідження. Нами були використані і загальнонаукові, і спеціальні методи дослідження, а саме: логічно-семантичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, статистичні методи тощо.

Інформаційна основа дослідження. При виконанні даної роботи були вивчені та використані законодавчі та нормативні матеріали України, праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з проблеми, а також статистичні джерела, періодичний друк та електронні ресурси.

Ступінь розв’язання проблеми в дослідженні та практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – для подальшого розвитку наукового дискурсу стосовно теми співробітництва вчителя і учня в навчанні;
- у правотворчій сфері – з метою вдосконалення правового забезпечення законодавства у сфері освіти;
- у навчальному процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія» тощо.

Обсяг і структура курсової роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел із двадцяти трьох найменувань. Загальний обсяг роботи 32 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ В НАВЧАННІ

1.1. Сутнісна характеристика поняття «співробітництво» у системі «вчитель-учень»

Розробка і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для успішної взаємодії вчителя і учня, консультування, підтримка освітнього процесу стоять особливо гостро в епоху інформаційного суспільства, але в педагогічних дослідженнях цьому аспекту приділяється недостатньо уваги. Водночас у концепції розвитку безперервної педагогічної освіти на 2015-2023 роки акцент зроблено на зміні поколінь інноваційних навчальних закладів.

Сучасна ситуація в освіті вимагає знань про реалізацію взаємодії в системі «викладач-учень» в інформаційну епоху. У науковій літературі існують різні визначення поняття «взаємодія». Суб'єктивний характер взаємодії характеризується «зв'язком двох і більше рівних, однаково вільних, однаково унікальних, однаково активних суб'єктів, які виявляють свою унікальність у змісті і способі їх взаємодії» [1].

Поняття «взаємодія» в системі «вчитель-учень» неможливо визначити без розгляду загальної характеристики взаємодії як педагогічної категорії. У педагогічних дослідженнях поняття «взаємодія» досить повно представлено в працях зарубіжних (Кессаль В., Кнауер К., Отто К.) і українських (Амонашвілі Ш. А., Вульфів Б. З., Лернер І. Я., Мудрик А. В., Радіонова Н. Ф.) викладачів [1]. Феномен «взаємодії» в педагогіці почав вивчатися в другій половині ХХ століття, що було пов'язано з введенням обов'язкової середньої освіти і «інформаційним вибухом», коли гостро виявилася необхідність регулярного оновлення знань як серед учнів, так і серед викладачів. Таким чином, виникла необхідність вирішення проблем розвитку нових форм відносин між ними, спрямованих на спільну співпрацю та співтворчість, тобто ефективну

взаємодію. Саме взаємодія як педагогічна категорія визначає наявність навчально-виховних процесів, цілей, змісту, методів і форм педагогічної діяльності, мотивів поведінки і рушійних сил педагогічного процесу.

Про способи оптимізації педагогічної взаємодії в своїх роботах пишуть Давидова В. В., Вінтер І. А., Уманський Л. І., Радіонова Н. Ф., Роджерс К., Уварова А. Ю., Селевко. Всі підходи відображають два аспекти взаємодії – діяльність і спілкування [2].

На думку В. В. Давидової, педагогічна взаємодія розглядається як взаємозалежний процес, при якому взаємодіючі сторони впливають один на одного, при цьому цей процес організовується, направляється і контролюється однією зі сторін [3].

Безумовно, для нашого дослідження є важливим твердження І. Ф. Радіонової про те, що взаємодія вчителя і учнів – це не тільки особливий тип їх взаємовідносин, а й специфічний процес «обміну» між ними, який характеризується певним змістом і формами його здійснення [4].

Вінтер І. А. вважав, що управління процесами взаємодії, спілкування в системі «вчитель-учень» не може бути нічим іншим, як питанням педагогічної майстерності, що проявляється в тому, як вчитель будує урок, як організовує навчально-пізнавальну діяльність учнів, якими принципами керується в процесі проєктування та організації навчальної діяльності, як знаходить контакт і правильний тон спілкування з учнями в певних проблемних ситуаціях [5].

Український вчений Казаченок В. В. пише про найголовнішу потребу навчального закладу на сучасному етапі – «вчити і вчитися в середовищі ХХІ століття. Він трактує це як спрямованість навчальних планів, методики навчання та організації роботи навчального закладу на наближення вивченого матеріалу до повсякденного життя учнів, а також надання можливості учням в процесі навчальної діяльності активно взаємодіяти з іншими учнями і з педагогічними співробітниками [6].

1.2. Особливості співробітництва вчителя і учня в навчанні

У навчальному процесі взаємодія викладача і учня проявляється в напрямку навчання. Педагогічною діяльністю займаються викладачі, а в рамках цієї діяльності реалізується виховна робота з учнями.

Це система поведінки, яка закінчується педагогічним результатом, заснованим на конкретних інструментах, спрямованих на досягнення мети виховання відповідно до соціально значущих мотивів в тій чи іншій ситуації.

Освітній процес двоякий, і його ефективність багато в чому залежить від взаємодії вчителя і учня. Вони тісно взаємопов'язані і відносно незалежні, оскільки їх мета однакова, тобто вони працюють разом. Якщо єдність між ними втрачається, відносини стають напруженими або зв'язок переривається, педагогічний процес порушується.

Для викладачів і учнів природно взаємодіяти один з одним. У процесі взаємодії учень швидко усвідомлює, на що здатний учитель, його внесок в науку, знання і духовно-моральний образ, тому між ними проявляється взаємодія, що виявляється, в тому числі, в особистих людських і духовно-моральних якостях. Взаємодія між учителем і учнями має дуже складні особливості. Тому що вона варіюється від найпростіших розумових, психічних та соціальних зв'язків до найскладніших соціальних рухів та взаємодії постійного характеру. Спілкування між викладачем і учнем виникає об'єктивно і свідомо регламентується з точки зору цілей і завдань навчання в навчальному закладі.

У взаємодії з учнями педагог проявляє себе як вихователь, вчитель. Це людина, яка реалізує національну програму в галузі освіти, керує освітнім процесом. Він веде співпрацю зі студентами. Взаємозв'язок між знаннями, професійними навичками, світоглядом, переконаннями, емоціями і, головне, його поведінкою має вирішальний вплив на ставлення до нього учнів.

Професійний обов'язок і відповідальність педагога необхідні для свідомого регулювання, вдосконалення і розвитку цих відносин.

Погіршується спільна діяльність вчителя і учня або учнівського співтовариства, відповідальність за це несе викладач, адже він не випадковий учасник цієї взаємодії – він керівник, який свідомо організовує цей процес.

Відносини вчитель-учень відіграють важливу роль у навчальній взаємодії. Перш за все, ці відносини є однією з умов, що підвищують ефективність навчального процесу. Вони можуть посилити, зміцнити або перешкодити процесу впливу на навчання.

Якщо в серці учня відчувається неприязнь до вчителя, до ідей, до всіх слів, які він вимовляє, учневі може не подобатися, він може ненавидіти того, з ким йому доводиться спілкуватися [7].

У такій ситуації ніякі педагогічні засоби не можуть дати позитивного ефекту, а очікуваний результат, такий як доброта, теплі, добрі відносини між учнем і учителем, що підвищує якість і ефективність педагогічного процесу не будуть досягнуті. У свою чергу, нерозуміння одне одного, неповага до учня може привести до поганих наслідків.

При взаємодії з учнями необхідно дотримуватися певних морально-етичних правил і вимог, серед яких [8]:

- педагогічна взаємодія є засобом виховання учнів загальнолюдським і національно-культурним цінностям;
- педагог несе моральну відповідальність за характер відносин;
- робити тільки ті дії, які підвищують репутацію педагога як компетентної людини, як зрілого фахівця;
- співпраця між викладачем і учнем, не тільки формальна, але і дружня при необхідності;
- необхідно правильно аналізувати наявні помилки учнів, виявляти ознаки нетерпимості до неадекватної поведінки, прагнути до педагогічної ввічливості і благополуччя.

Навчання – процес взаємодії вчителя та учня, в результаті якого учень засвоює знання, набуває вмінь і навичок.

У процесі навчання відбувається взаємодія між учителем і учнем, а не просто вплив учителя на учня. Вчитель може навчати учнів безпосередньо або опосередковано – через систему завдань. Результативність процесу навчання залежить від стилю спілкування учителя з учнем та впливу навколишнього середовища.

Процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками становить пізнавальну діяльність учнів, якою керує вчитель. Роль керівника навчального процесу не обмежується поясненням нового навчального матеріалу. Головний зміст керівництва полягає в тому, що вчитель є насамперед організатором і керівником пізнавальної діяльності учнів, створює умови, за яких вони можуть найраціональніше і найпродуктивніше вчитися (навчальна дисципліна, психологічний клімат, чергування занять, нормування домашньої навчальної роботи, постановка перед учнями мети і завдання). Здійснюючи контроль за навчанням, він повинен бути готовий допомогти, коли в них виникають труднощі. Водночас вчитель є вихователем, дбає про розумовий, фізичний, духовний розвиток учнів.[1]

Щоб повноцінно здійснювати процес викладання, вчитель має усвідомлювати загальну мету освіти і місце свого предмета в її реалізації. Виходячи із загальної мети виховання – формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, – він визначає загальну освітню, виховну і розвиваючу мету свого предмета і кожного уроку.

Здійснення міжпредметних зв'язків у процесі навчання потребує від учителя певних знань із суміжних дисциплін. Учителю фізики не можна не знати періодичного закону Д. Менделєєва, а вчителю хімії – основ квантової механіки, учителю літератури не може обійтися без знання історії, а викладач історії – без знання географії. Особлива роль належить методичній підготовці вчителя. Адже недостатньо мати знання зі свого предмета, треба вміти зробити

їх надбанням учнів. Оскільки у процесі навчання реалізуються його виховна і розвиваюча функції, вчитель повинен мати добру психолого-педагогічну підготовку, знати методику організації виховної роботи [3].

Міцні знання з методики, психології та педагогіки – підґрунтя розвитку педагогічної майстерності. В удосконаленні цієї майстерності важливим є досвід роботи самого вчителя і його колег. Він потребує постійного аналізу, узагальнення, використання в педагогічній діяльності всього кращого і прогресивного.[1]

Для успішного виконання функції викладання вчитель повинен добре знати особливості учнів. Це є запорукою управління їх пізнавальною діяльністю (учитель може правильно обрати тон і стиль спілкування з учнями, управляти увагою, як своєю, так і вихованців, знаходити потрібний темп навчально-пізнавальної діяльності тощо).

Діяльність учителя в процесі викладання охоплює планування діяльності (тематичне й поурочне); організацію навчальної роботи; організацію діяльності, стимулювання активності учнів; здійснення поточного контролю за навчальним процесом, його регулювання, коригування. У цій справі, безумовно, не обійтися без аналізу результатів своєї діяльності.

Співробітництво вчителя й учня, їхня співдружність і співтворчість значною мірою забезпечують створення «ситуації успіху» сприятливих умов для розкриття творчих можливостей дітей, ведуть до істотної гуманізації освіти. Відомий психолог Л. Виготський зазначав, що в співробітництві дитина виявляється сильнішого і розумнішого, ніж у самостійній роботі, вона піднімається вище за рівнем інтелектуальних труднощів, розв'язаних нею [2].

Реалізація ідеї співробітництва у педагогічному процесі нерозривно пов'язана з урахуванням того, що виховні впливи діють на дитину опосередковано, що покладено основу одного із основних принципів педагогічної психології.

1.3. Шляхи співробітництва вчителя і учня в навчанні

Задоріна О. С. звертає увагу на те, що використання нових форм організації педагогічного спілкування в освіті вимагає від педагогів оволодіння методиками розробки змісту дистанційного спілкування та методами реалізації дистанційних курсів [9]. Студенти, яким викладач надає курс дистанційного навчання, мають можливість не тільки на заняттях взаємодіяти з викладачем, задаючи йому питання щодо змісту навчального предмета, а й у віртуальному просторі за допомогою обміну питаннями, репліками, думками в режимі реального часу в чатах, форумах, за допомогою обміну повідомленнями по електронній пошті для спілкування за допомогою мультимедійних технологій.

Каптерєв П. Ф. вважав, що ефективність навчального процесу залежить, перш за все, від взаємної дії вчителя і учня, в той час як творчий педагог і учень пов'язані потребою в самоосвіті і саморозвитку [10].

Різні фактори, в тому числі інформаційні технології, повинні сприяти розвитку співпраці. У своїх роботах Радіонова Н. Ф. говорить про необхідність підготовки викладачів до взаємодії зі студентами на основі використання ІКТ [11]. У науково-педагогічній літературі дається кілька визначень цієї взаємодії, розглядаючи її в руслі інформаційної взаємодії, мережевої взаємодії (в Інтернеті), комунікаційної взаємодії, що може говорити про один і той же процес взаємодії за допомогою ІКТ.

Роберт І. В. розглядав інформаційну взаємодію за допомогою використання ІКТ як «процес передачі прийому символічної, графічної, анімаційної, аудіо- та відеоінформації зі зворотним зв'язком, розробив засоби інтерактивного спілкування з метою забезпечення можливості збору, обробки, виробництва, архівування і трансляції інформації» [12]. У своїх роботах він визначає головну проблему, яка гальмує розвиток сучасної освіти –

значимість такого підходу визначається включенням в зміст інформаційної взаємодії не тільки викладачів і учнів, а й сучасних засобів ІКТ, за допомогою яких суб'єкти інтерактивно взаємодіють. Автор праці Роберт І. В. звертає увагу на те, що в даний час (на відміну від попередніх періодів розвитку педагогічної науки) особливо потужна діяльність не тільки викладачів і студентів, а й засобів навчання, які функціонують за допомогою ІКТ, що забезпечують інтерактивний діалог, комп'ютерну візуалізацію, обробку великих обсягів інформації і т. д [13]. Напрямок розвитку інструментів ІКТ є підвищення інтерактивності електронних освітніх ресурсів, розроблених викладачами. У зв'язку з цим вивчення інформаційної взаємодії слід розглядати як стосовно суб'єктів освітнього процесу, так і стосовно засобів ІКТ. Роберт І. В. говорить про те, що немає необхідності створювати додаткові умови для взаємодії викладачів і учнів – це їх звичайна діяльність в інформаційному середовищі, найважливішою умовою якої є інтерактивний діалог.

Дослідник Баврін П. А. розглядає навчальну інформаційну взаємодію через заходи, що реалізуються на базі порталів, як елемент інформаційної взаємодії, який спрямований на забезпечення діяльності студентів в отриманні, закріпленні та застосування знань, умінь і навичок у сфері реалізації інформаційної взаємодії; мотивацію до пошуку необхідної навчальної інформації; вирішення навчальних завдань з використанням інформаційних ресурсів мережі Інтернет; самостійне оцінювання навчальних досягнень; усвідомлення соціальної значимості досвіду, процесів і явищ, що вивчаються за допомогою мережі Інтернет [14].

Саме словник термінів понятійного апарату інформатизації освіти визначає інформаційну взаємодію в контексті використання інформаційних технологій як «процес передачі і отримання інформації, представленої в будь-якому вигляді (символи, графіка, мультиплікація, аудіо- та відеоінформація), при здійсненні зворотного зв'язку, розроблених засобів ведення інтерактивного діалогу при забезпеченні можливості збору, обробки,

виробництва, архівування, трансляції інформації».

Федорова Г. А. розглядає інформаційну взаємодію як результат розвитку педагогічної взаємодії, що вимагає підготовки педагогів до нового типу взаємодії в умовах інформаційного освітнього середовища [15]. Проблема розвитку теорії та практики інформаційної взаємодії визначена як одна з ключових для сучасного етапу розвитку сучасної системи освіти. У той же час все ще залишається необхідність обґрунтування з точки зору науки і розвивати нові форми співпраці учасників освітнього процесу з використанням засобів інформаційних технологій.

Розглядаючи інформаційну і мережеву взаємодію, Гота А.І. визначає її як «процес спільно розподіленої діяльності, здійснюваної за допомогою мережі Інтернет, спрямований на задоволення різноманітних інформаційно-освітніх потреб учасників взаємодії і що сприяє виникненню змін психічного досвіду як окремих суб'єктів, так і груп взаємодіючих суб'єктів» [16]. Б. Миколаївська говорить про мережу як про спосіб діяльності для спільного використання ресурсів [17]. Тут мова йде не тільки про матеріальні ресурси: мережеві папки, файли, принтери, комп'ютери, але в даний час вектор зміщується в більшій мірі на інформаційні ресурси, які можуть видозмінюватися в процесі взаємодії. Автор у публікації зміщує акценти на взаємодію в мережі Інтернет та за допомогою мережі Інтернет.

Розвиток інформаційно-мережевої взаємодії вносить істотні зміни в систему образності, доповнюючи перелік засобів розвитку інформаційно-освітнього середовища навчального закладу: вчителі отримують доступ до інформаційних ресурсів, інструментарію організації власного інформаційного простору, розширюються межі перекладу з суспільного досвіду, створюються нові форми взаємодії в системі «викладач-учень».

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СПІВРОБІТНИЦТВА ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ В НАВЧАННІ

2.1. Дослідження співробітництва вчителя і учня в навчанні

До основних показників, що дають змогу говорити про рівень сформованості професійної позиції, віднесені: особистісна та професійна зрілість; усвідомлення соціальної значущості педагогічної діяльності; свідома дисциплінованість та відповідальність, критичність в оцінюванні результатів педагогічної діяльності; ініціативність і самостійність; креативність; емоційна стійкість; стійкість прояву професійної активності; зацікавленість і задоволеність учительською працею.

Інколи у щоденній праці позиція вчителя насичена догматизмом і формалізмом, на уроці часто домінує монолог вчителя. У діях педагогів домінує таке: активні дії належать вчителю, а учням – виконавські. У ситуації, коли вчитель диктує, а учень виконує, неможливо забезпечити нормальний психологічний клімат уроку, нормальне самовідчуття кожного учня. Оздоровлення атмосфери уроку потребує зміни позиції педагога у системі стосунків «учитель-учень». Як свідчать наші спостереження, моральна атмосфера уроку залежить від характеру педагогічного впливу та відповідної реакції учня на цей вплив. Вплив педагога може викликати позитивну, нейтральну та негативну відповідні реакції учня. Однак моральна атмосфера уроку, його результативність можливі лише при позитивній відповідній реакції учнів на вплив педагога. Зібрані нами дані дають підстави говорити, що педагогічний вплив не завжди забезпечує здоровий психологічний клімат, моральну атмосферу уроку. Педагогічний вплив як важливий показник позиції вчителя на уроці викликає позитивну відповідну реакцію учня при виконанні таких умов: новизни інформації; урахуванні індивідуальних особливостей особистості; різноманітності форм педагогічного впливу [18].

Ігнорування цих умов значно ускладнює позицію вчителя на уроці, тим самим негативно позначаючись на моральній атмосфері уроку. На жаль, зібрані нами дані свідчать про те, що студенти-практиканти та вчителі розуміють значущість уміння спілкуватися з учнями (72% опитуваних) та знаходять вихід зі складної ситуації (48% від опитаних), але вважають свої рішення правильними без сумніву, що негативно впливає на характер стосунків у системі «вчитель-учень».

Як свідчать наші спостереження, у складних ситуаціях вчителям та студентам-практикантам інколи непросто обрати правильні форми впливу на учнів. Неадекватність форми педагогічного впливу сприяє створенню конфліктних ситуацій на уроці. Позиція педагога за таких ситуацій неоднорідна. На запропонований тест «Як Ви діятиме, якщо учень на Ваше справедливе зауваження відповів грубістю?» 65% вважають, що учню слід попросити вибачення; 10% – не помітили б грубості; 6% – віддали б перевагу індивідуальній бесіді; 7% – вирішили пригнітити учня своєю владою; 12% – не змогли відповісти [19].

Усе це свідчить про те, що вчителю не слід недооцінювати і такого показника педагогічної позиції, як ставлення до учня. Вчителю важливо прогнозувати на уроці результати педагогічного впливу на настрій і поведінку учнів, характер сприйняття та переживань кожного учня, його ставлення до впливу вчителя. Неадекватне сприйняття учнем педагогічного впливу найчастіше заважає педагогічній взаємодії на уроці, що безпосередньо позначається на кліматі уроку, його моральній атмосфері. Це відбувається тому, що часто справедливі вимоги вчителя сприймаються школярем неадекватно.

Систематичні спостереження за діяльністю вчителів на уроці показують, що виникнення конфліктних ситуацій пояснюється недооцінкою комунікативного завдання сучасного уроку. Традиційна практика, що склалася, зобов'язує вчителя формулювати й продумувати дидактичні,

виховні та розвивальні завдання уроку, а механізми спілкування, що повинні бути представлені у вигляді комунікативного завдання, все ще ігноруються вчителями під час підготовки та проведення уроку.

Важливе значення має стиль діяльності вчителя. Стиль виступає показником цілісної активності вчителя і учнів на уроці. Стиль діяльності – це стійка система дій педагога на уроці, його підхід до вирішення професійних завдань. Від характеру стилю діяльності вчителя великою мірою залежить моральна атмосфера уроку. У ході дослідження була виявлена стійка залежність між кліматом уроку та характером стилю діяльності вчителя у системі стосунків «вчитель-учень» [20].

У педагогічній літературі знайшли відображення різні стилі педагогічної діяльності. Так, розрізняють «проектувальний» і «ситуативний» стилі, в основі їх виділення лежить характер мети і завдань, якими вчитель керується на уроці; «творчий» та «утилітарний» – їх сутність визначається тим, наскільки нестандартно підходить педагог до використання методів, прийомів і засобів організації пізнавальної діяльності школярів; «колективний» і «егоцентричний» стилі, що розрізняються рівнем активності вчителя у спілкуванні з учнями, характером взаємодії з учнівським колективом і кожним учнем окремо [21].

Одержані в результаті спостережень і анкетування дані дають підставу говорити про зміну позиції учнів по відношенню до навчання та ступеня активності їхньої пізнавальної діяльності залежно від професійної позиції вчителя на уроці. Була встановлена пряма залежність між ставленням учителя до професійної діяльності та ставленням учнів до навчання; між характером спілкування та стилем діяльності вчителя і ступенем активності учнів на уроці.

Крізь призму діяльності учня необхідно переосмислити саму структуру навчально-виховного процесу. Такий навчально-виховний процес передбачає певну переорієнтацію функцій вчителя. Різко зменшується питома вага його виконавчої діяльності на уроці, а також зростає функція організаційна. [9]

Учитель повинен стати творцем своєї діяльності й сам відповідати за її результати. Така форма роботи можлива в разі співпраці учителя й учнів. Функції вчителя визначаються як зовнішні щодо системи «учень – предмет». Учитель є організатором і співучасником навчально-виховного процесу. Проте це не означає, що в системі навчально-виховного процесу роль вчителя зменшується. Навпаки, чим більше вчитель виявляє себе, тим вагомішим буде результат навчально-виховного процесу. Суть проблеми полягає в тому, куди учитель спрямує свої зусилля – на чітку організацію діяльності учня чи на ту роботу, яку повинен виконати учень. Це принципове питання, тому функції учня і вчителя повинні бути чітко розмежовані. У кожного з них є своя діяльність – учень навчається, учитель керує його діяльністю.[9с.129]

Психологічний портрет учителя, налаштованого на особистісно-орієнтоване спілкування: відкритість, доступність, створення для дітей можливостей висловлювати свої думки і почуття; справедливість, довіра до дітей, визнання їх неповторності, гідності; зацікавленість життям учнів, увага до їхніх проблем; емпатійне розуміння (здатність бачити поведінку учня його ж очима, відчувати його внутрішній світ); готовність завжди допомогти учням.

Лише правильний стиль поведінки учителя викликає свободу, довіру, відсутність страху, відкритість, устремління до доброзичливого ставлення у класі.

2.2. Навчальна співпраця в інклюзивному середовищі як ефективна умова соціальної адаптації учнів з обмеженими можливостями

У педагогічному сенсі інклюзивне навчання означає, що всі діти навчаються разом, враховуючи особливі освітні потреби і можливості кожного в загальному змістовному і комунікативному (інклюзивному) просторі.

Спостерігаючи за групою в ході спільної роботи, викладач/керівник може скласти об'єктивне уявлення про те, як взаємодіють між собою учні, як

будують відносини.

Організовуючи спільно розподілену діяльність при виконанні конкретного завдання, незалежно від того, який стан слухової функції або зорового аналізатора учня (враховується тільки одноманітність віку), педагогу необхідно налагодити контакт між учнями, навчити застосовувати їх на практиці отримані теоретичні знання, а також накопичений досвід взаємодії в навчальній групі з усіма дітьми, які мають і не мають проблем зі здоров'ям. Однак для успішної роботи в навчальному співробітництві педагог повинен володіти такими якостями, як впевненість в собі, а також успішність, захопленість, переконливість, повага, врівноваженість, усміхненість.

Застосування цих методичних рекомендацій дозволить педагогу організувати спільну освітню діяльність учнів, що забезпечить ефективність навчального, виховного та корекційного процесу, а також сприятиме інтенсифікації процесу формування освітньої взаємодії та підвищенню рівня соціальної компетентності учнів.

Використання інтерактивних форм проведення занять в освітньому процесі, в тому числі за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних цифрових технологій, є однією з вимог до нового покоління. Крім того, ресурси глобальної мережі Інтернет надають практично необмежений доступ до сучасних автентичних матеріалів. Сучасні технології безперервної освіти допоможуть організувати освітню співпрацю між сім'ями та школами в дистанційному форматі, використовуючи численні освітні платформи та сервіси для індивідуально-групової роботи, які допомагають з інтересом освоїти шкільну програму. При цьому особливого значення набуває комплексний характер співпраці як ефективною системи взаємодії, взаємодопомоги, взаємовідносин і взаємоконтролю учнів, батьків і вчителів, їх психологічної сумісності.

Впровадження сучасних кооперативних технологій в освітній процес загальноосвітньої школи сприятиме формуванню наступних соціальних

компетентностей, виражених у навичках:

- вибирати розумні форми поведінки при вирішенні виникаючих проблем;
- використовувати ІКТ для пошуку необхідної інформації;
- використовувати набуті академічні знання при вирішенні різних соціальних проблем;
- робота в навчальній групі у взаємодії з усіма однолітками та викладачами;
- правильно вирішувати конфліктні ситуації з однолітками, бути толерантним у спілкуванні;
- використовувати електронне листування для отримання необхідної інформації та зв'язку.

Кожна з кооперативних технологій заслуговує на увагу і може бути впроваджена в освітній процес при формуванні соціальних компетентностей у дітей з інвалідністю, які навчаються в інклюзивному освітньому середовищі.

Принцип навчання в співпраці передбачає спільне навчання, спільні дії, а не просто виконання будь-яких дій по установці вчителя.

Перед учителем стоять конкретні завдання: розвиток навичок діалогічного спілкування, відпрацювання технологій групового навчання на практиці, спільний пошук відсутньої навчальної інформації для виконання конкретного завдання. Важливо пам'ятати, що основним завданням педагога є залучення учнів до активного процесу формування власних знань, при якому вчителю іноді відводиться прихована роль лідера, тобто організатора самостійної, дослідницької діяльності учнів, а на просунутому етапі це роль підтримки групи для успішного виконання стоїть перед нею завдання. Педагогу для успішної організації спільної роботи також необхідно враховувати «базові» елементи навчання при співпраці: взаємодія і взаємодопомога, взаємозалежність, взаємні зобов'язання і взаємна відповідальність, взаємоконтроль.

Згідно з новим стандартом освіти, інклюзивна практика передбачає обов'язкове використання кооперативних педагогічних методик. Однак ці прийоми можуть бути ефективні, коли виконуються наступні умови: студенти отримують винагороду за результати групи, але вони повинні брати на себе відповідальність і допомагати своїм одногрупникам в навчанні. При цьому в кожній групі може бути дитина з порушенням слуху, або з порушеннями опорно-рухового апарату, маючи специфічні освітні потреби, які вчитель, який працює в інклюзивному освітньому середовищі, повинен знати і враховувати.

Такі ж умови необхідно дотримуватися і при реалізації інтерактивних квест-проектів, а також інших видів навчання. При реалізації певних технологій педагог повинен дотримуватися основних принципів організації навчання в кооперації.

1. Перед уроком педагог формує групи, враховуючи психологічну сумісність дітей, включаючи в кожен групу сильного, середнього і слабого учня за рівнем успішності з предмета; хлопчики і дівчатка; діти з нормативним розвитком і з обмеженими можливостями здоров'я. Учня повідомляють, що кожен з них несе відповідальність не тільки за виконання свого завдання, а й за виконання завдання всією групою;

2. Учня дається завдання, за яким ролі розподіляються між членами групи, і, звичайно, краще, якщо це зроблять самі учні. Попередньо проінструктувавши, викладач відводить учням ролі «керівника», «контролера», «спостерігача», «помічника», «секретаря», «виконавця», в обов'язки яких входить керівництво діяльністю членів колективу, перевірка розуміння учнями матеріалу під час виконання завдання і укладення контролю, а також культури спілкування і взаємодопомоги всередині групи. Ці ролі виконуються учнями паралельно зі своїми навчальними завданнями;

Таким чином, наш багаторічний науковий, практичний та дослідницький досвід свідчить, що використання кооперативних технологій

сприяє активізації «академічної» компетентності та соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами. Як в спеціальних освітніх організаціях, а також в інклюзивному навчанні. При цьому передбачається, що учень з обмеженими можливостями здоров'я в освітньому співробітництві бере активну участь у вирішенні своїх проблем і вирішує їх сам або за допомогою однолітків, вчителів, що сприяє його успішній соціалізації в майбутньому.

2.3. Адаптація педагогічної взаємодії педагога та учнів до реалій цифрового лінгвоосвітнього середовища

Компетентності, необхідні вчителю для реалізації цифрової педагогічної взаємодії

Вирішення поставлених у дослідженні завдань дозволило сформуванню компетентнісний репертуар вчителя, що дає можливість адаптувати педагогічну взаємодію до цифрового середовища [23]:

— Вміння проводити навчальні заняття, спираючись на досягнення в галузі педагогічних та психологічних наук, застосовувати інноваційні методики викладання мови та культури, сучасні інформаційні технології та цифрову гігієну, та вміти переносити їх у віртуальний простір.

— Оволодіння навичками проєктування цифрового простору для організації спільної діяльності з оволодіння мовою, формування та вдосконалення предметних і метапредметних компетентностей і умінь з урахуванням необхідності постійної педагогічної взаємодії.

— Вміння використовувати сучасні методи оцінювання (один з основних інструментів педагогічної взаємодії) в контексті інформаційно-комунікаційних технологій (ведення електронних форм документації, в тому числі електронного журналу та щоденників учнів), що дозволить створити об'єктивний контроль над виховною роботою.

— Готовність та вміння застосовувати навички користувачів цифрових технологій ІКТ, оволодівати основами роботи з текстовими редакторами, електронними таблицями, електронною поштою та браузерами, мультимедійним обладнанням, що буде забезпечувати успішну реалізацію педагогічної взаємодії в цифровому середовищі.

— Готовність і вміння формувати і розвивати застосування ІКТ, що дасть можливість організувати педагогічну взаємодію вчителя і учнів у віртуальному середовищі з урахуванням особливостей і можливостей кожної конкретної цільової аудиторії.

— Готовність та вміння вивчати та описувати цифровий «когнітивний профіль» сучасного студента зі своєрідним типом мислення, та враховувати його при створенні індивідуального цифрового мовного середовища, гнучко реагувати на запити, прагнення, потреби, виходячи з мотивів вивчення мови та системи цінностей кожного учня, а також особливостей розвитку його ІКТ-компетентності.

— Вміння створювати та використовувати спеціальні конструкти (блог, особиста форма, форум) в рамках цифрового мовного середовища для вирішення питань оперативної та ефективної взаємодії з колегами та батьками на основі знань цифрової культури та законів етики цифрової комунікації.

З вищесказаного випливає, що при організації педагогічної взаємодії у віртуальному середовищі вчитель повинен спиратися не тільки на усталену/класичну систему компетенцій, а й знати особливості цифрового навчання, специфіку проектування мовного середовища, вміти забезпечувати оцінку цифрового продукту, володіти ІКТ.

Методичні рекомендації щодо трансформації стилів взаємодії педагога
та студентів в цифровому мовному просторі

Виклавши вищенаведене авторське розуміння проблеми адаптації педагогічної взаємодії до умов сучасного цифрового мовного середовища, представимо деякі коментарі щодо трансформації стилів взаємодії суб'єктів

освітньої організації. Ці методичні рекомендації розкривають порядок, логіку і акценти вивчення мови і культури, теми проведення цифрових занять і позакласних заходів на основі професійної та культурної діяльності, методичні вміння та навички педагога.

Метою методичних рекомендацій є популяризація найбільш ефективних, раціональних варіантів, моделей дій щодо організації ефективної педагогічної взаємодії в рамках цифрового навчання мови та культури. Ці методичні рекомендації покликані надати дидактичну допомогу педагогам у виробленні оптимального стилю. Педагогічні взаємодії у віртуальному мовно-формулюючому середовищі базуються на новітніх досягненнях педагогіки, психології, лінгводидактики та практичному досвіді автора.

Для успішної адаптації педагогічної взаємодії до реалій цифрового мовного середовища вважаємо важливим акцентувати увагу на наступних факторах:

1. Облік особливостей суб'єктів педагогічної взаємодії сприяє більш раціональній побудові процесу навчання і виховання. Вчителі поколінь X і Y, які отримали класичну освіту і є співучасниками розвитку сучасного суспільства, постають джерелом досвіду, метазнань для наступних поколінь. З такими рисами, як індивідуалізм, прагматизм, технічна грамотність, соціальна активність, цифрові навички високого рівня вчителі мають багато переваг. Необхідно сформувати середовище, що розвиває самобутність і унікальність його учасників, і вибудовувати ефективні відносини з учнями поколінь Z і A (α), що характеризуються залежністю від технологій, багатозадачністю, вимогою емоційної оцінки будь-якої дії; що є всебічно розвиненими і розуміючими, що вони хотіли і не хотіли б практикувати;

2. Раціональність підбору навчального матеріалу з точки зору його потенціалу для організації педагогічної взаємодії в мовному середовищі: необхідно розставити пріоритети візуального контенту (стікерів, гіфок і картинок); подавати інформацію невеликими порціями, так як довгі тексти

сприймаються гірше, підбирати емоційно значущі для сучасних школярів теми для обговорення;

3. Систематична та регулярна робота у віртуальному мовному середовищі, розміщення навчального матеріалу, виконання домашніх завдань та їх перевірка з метою забезпечення якості навчання, проведення онлайн-занять, консультацій та батьківських зборів та організація цифрової педагогічної взаємодії виключно у створеному просторі без використання месенджерів та електронної пошти;

4. Використання різних форм віртуального спілкування (один/один (особистий чат), один/багато (публікація в груповому чаті), багато/багато (форум));

5. Дотримання норм цифрового етикету, що має на увазі дотримання цифрових кордонів співрозмовника як основи віртуального спілкування, незалежно від його статусу. Одне із завдань, яке стоїть перед учителем в цифровому середовищі – культивування в учні культури письмової та усної взаємодії з дотриманням стилів і норм мовлення. При цьому необхідно стежити за своєю мовою і не допускати висловлювань, які можуть завдати шкоди іміджу і підірвати репутацію викладача;

6. Створення дизайну цифрового мовного середовища, що сприятиме забезпеченню комфортної педагогічної взаємодії, довіри, зручності, економії часу та сил. Екокультурний потенціал дизайну полягає в ергономічній, інтуїтивно зрозумілій структурі розташування елементів навколишнього середовища.

Вважаємо, що представлені рекомендації можуть лягти в основу процесу адаптації педагогічної комунікації до цифрової мовної реальності, трансформації стилів взаємодії вчителя і учнів.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження, нами були сформульовані наступні висновки:

1. Проведений автором аналіз публікацій, а також вивчення педагогічного досвіду, що стосується питання взаємодії в системі «викладач-учень», дозволили виявити наступне протиріччя: зміна життєвого середовища сучасних учнів (смартфони, соціальні мережі, великі обсяги інформації) створює нові освітні можливості, але такі можливості не використовуються системою освіти для досягнення нових освітніх результатів. Необхідність розробки нового типу взаємодії викладачів і учнів – інформаційної взаємодії через ІТ (мережева взаємодія) – обґрунтовує організацію навчання як на етапі післядипломної освіти викладачів, так і на етапі інституційної освіти майбутніх учителів і, відповідно, необхідність розробки програм, навчально-методичних комплексів, до яких відноситься система дистанційного навчання, що дозволяє здійснювати різні види мережевої взаємодії в системі викладач-учень.
2. Педагогічний потенціал засобів інформаційних технологій відкриває широкі перспективи для формування нової концепції взаємодії в системі «викладач-учень». Для успішної взаємодії з учнями викладач повинен постійно вдосконалюватися професійно, розуміючи дидактичний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку індивідуальності та творчих здібностей кожного учня. Таким чином, в сучасному інформаційному суспільстві змінюється роль студента (учня) і вчителя (лектора). Перші перестають тільки споживати і відтворювати дозовану інформацію, а другі бути одноосібним володарем знань. Майстерність і якість роботи сучасного педагога виражається через його педагогічний потенціал, здатність освоювати різні освітні стратегії і використовувати свої можливості в налагодженні партнерських відносин з

учнями.

3. При взаємодії з учнями необхідно дотримуватися певних морально-етичних правил і вимог, серед яких: педагогічна взаємодія – засіб виховання в учнів загальнолюдських і національно-культурних цінностей; педагог несе моральну відповідальність за характер відносин; робити тільки ті дії, які підвищують репутацію педагога як компетентної людини, як зрілого фахівця; співпраця викладача з учнем не тільки формальна, але і дружня при необхідності; бути добрим до учня, поважати його, розвивати його хороші якості. Необхідно правильно аналізувати існуючі помилки учнів, виявляти ознаки нетерпимості до неадекватної поведінки, прагнути до педагогічної ввічливості і благополуччя.
4. Учні з ОМЗ (Обмежені можливості здоров'я) мають недорозвиненість соціальних навичок, незрілість форм міжособистісних відносин, навичок вербального соціального спілкування, внаслідок вторинного порушення мовленнєвої діяльності мотиви поведінки слабо соціалізовані. До специфічних особливостей соціальної дезадаптації, наприклад, особам з порушенням слуху відносяться: ослаблення, стислість і ненадійність міжособистісних відносин, відсутність вербальних засобів для формування навичок колективного спілкування. Для успішного вирішення проблеми інтеграції, формування соціальної адаптації дітей з ОМЗ в процесі навчальної діяльності велике значення має організація освітнього співробітництва. Якщо члени групи співпраці не відчують себе в команді і не вміють працювати разом, їх досягнення не піднімуться до потрібного рівня. З іншого боку, чим краще вони володіють соціальними навичками, чим глибші і міцніші отримані знання, тим вища працездатність і трудові відносини в групі.

РЕЗЮМЕ

Актуальність дослідження полягає в тому, що багато досліджень показали, що коли вчителі та учні працюють разом, це сприяє покращенню навчального процесу та забезпечує краще розуміння матеріалу. Суспільна та педагогічна значущість проблеми зумовили вибір теми курсової роботи «Співробітництво вчителя і учня в навчанні».

У **першому розділі** роботи обґрунтована сутнісна характеристика поняття «співробітництво» у системі «вчитель-учень», визначено особливості співробітництва вчителя і учня в навчанні, описано шляхи співробітництва вчителя і учня в навчанні.

У **другому розділі** досліджено співробітництво вчителя і учня в навчанні, з'ясована навчальна співпраця в інклюзивному середовищі як ефективна умова соціальної адаптації учнів з обмеженими можливостями, проаналізована адаптація педагогічної взаємодії педагога та учнів до реалій цифрового лінгвоосвітнього середовища.

Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел із двадцяти трьох найменувань. Загальний обсяг роботи 32 сторінки.

Ключові слова: співробітництво, вчитель, учень, навчання, школа.

RESUME

The relevance of the study is that many studies have shown that when teachers and students work together, it improves the learning process and provides a better understanding of the material. The social and pedagogical significance of the problem led to the choice of the topic of the course work «Cooperation between the teacher and the student in learning».

In the first section of the work, the essential characteristics of the concept of «cooperation» in the «teacher-student» system are substantiated, the features of cooperation between a teacher and a student in education are determined, and the ways of cooperation between a teacher and a student in education are described.

In the second chapter, the cooperation between the teacher and the student in learning is investigated, educational cooperation in an inclusive environment is clarified as an effective condition for the social adaptation of students with disabilities, and the adaptation of the pedagogical interaction between the teacher and students to the realities of the digital language and educational environment is analyzed.

In accordance with the purpose and tasks of the research, the work consists of an introduction, two chapters, six subsections, conclusions, a list of twenty-three sources used. The total volume of work is 32 pages.

Key words: cooperation, teacher, student, study, school.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. НАВЧАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ІННОВАЦІЙНОМУ НАВЧАННІ. *Stud.*
URL: https://stud.com.ua/145899/psihologiya/navchalne_spivrobitnitstvo_innovatsiyному_navchanni (дата звернення: 14.04.2023).
2. Навчальний процес, співробітництво вчителя та учнів. *referat-ok.com.ua* » *Для тих хто прагне знань!*. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/navchalnij-proces-spivrobitnictvo-v/> (дата звернення: 14.04.2023).
3. Презентація на тему "Форми співробітництва вчителя та учня у процесі навчання". URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-na-temu-formi-spivrobitnictva-vcitela-ta-ucna-u-procesi-navcanna-432634.html> (дата звернення: 14.04.2023).
4. Рева Ю. В. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ - РУШІЙНА СИЛА ЗРОСТАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ. *Educational Dimension*. 2022. Т. 29. С. 128–140.
URL: <https://doi.org/10.31812/educdim.4919> (дата звернення: 14.04.2023).
5. СПІВРОБІТНИЦТВО ВИХОВАТЕЛЯ І УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*.
URL: <https://naurok.com.ua/spivrobitnictvo-vihovatelya-i-uchniv-u-navchalno-vihovnomu-procesi-263203.html> (дата звернення: 14.04.2023).
6. Методи навчання як співтворчість вчителя і учня. *Stud.*
URL: https://stud.com.ua/57073/pedagogika/metodi_navchannya_spivtvorchist_vchitelya_uchnya (дата звернення: 14.04.2023).
7. Особливості педагогічного співробітництва вчителя і учня в процесі навчання. *Коллекция Revolution*.
URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01246733_0.html (дата звернення: 14.04.2023).

8. Педагогіка співробітництва: сутність, ключові ідеї, форми та методи - Урок.ОСВІТА.УА. *Урок.ОСВІТА.УА.*
URL: <https://urok.osvita.ua/materials/upbring/31097/> (дата звернення: 14.04.2023).
9. Педагогічний проект «Співробітництво вчителя та учня. *Share and Discover Knowledge on SlideShare.* URL: <https://www.slideshare.net/lanalana63/ss-26454756> (дата звернення: 14.04.2023).
10. Співробітництво вчителя і учня у навчанні.
URL: <http://7000.kiev.ua/?s=card/26540> (дата звернення: 14.04.2023).
11. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. *Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ.*
URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/> (дата звернення: 14.04.2023).
12. Навчання у співробітництві. *StudFiles.*
URL: <https://studfile.net/preview/8837934/page:27/> (дата звернення: 14.04.2023).
13. Огляд інтерактивних методів. *Головна сторінка.*
URL: http://multycourse.com.ua/ua/print_page/theme/69 (дата звернення: 14.04.2023).
14. Педагогічне співробітництво – реальний шлях створення гуманізму у шкільному житті. *Google Sites: Sign-in.*
URL: <https://sites.google.com/site/pedradack22/plan-roboti-2> (дата звернення: 14.04.2023).
15. Співпраця і співтворчість педагога і учня. *Реферати, курсові, дисертації, дипломи.* URL: https://ua-referat.com/Співпраця_і_співтворчість_педагога_і_учня (дата звернення: 14.04.2023).
16. Діяльність учителя. *Pidru4niki.*
URL: https://pidru4niki.com/16520205/pedagogika/diyalnist_uchitelya (дата

- звернення: 14.04.2023).
17. Поради як учителю співпрацювати з батьками. *МійКлас*.
URL: <https://miyklas.com.ua/novosti/novini-u-2022-roci/02/poradi-yak-uchitelyu-spivpracyuvati-z-batkami> (дата звернення: 14.04.2023).
18. «ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТВОРЧОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ, УЧНІВ ТА БАТЬКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ» – Ліцей № 33 міста Житомира. *Ліцей № 33 міста Житомира – Ліцей № 33 міста Житомира*.
URL: <http://33.zosh.zt.ua/shlyahy-zabezpechennya-tvorchogo-spivrobitnyctva-pedagogichnogo-kolektyvu-uchniv-ta-batkiv-v-umovah-reformuvannya-osvity/> (дата звернення: 14.04.2023).
19. Що таке навчання, яке орієнтоване на учня?. *Освіторія*.
URL: <https://osvitoria.media/experience/shho-take-navchannya-yake-oriyentovane-na-uchnya/> (дата звернення: 14.04.2023).
20. LOGO Спілкування та співробітництво учнів на уроці – один з головних принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку. Формування особистості. *Презентації українською мовою*.
URL: <https://svitppt.com.ua/pedagogika/logo-spilkuvannya-ta-spivrobitnictvo-uchniv-na-uroci-odin-z-golovnih-p.html> (дата звернення: 14.04.2023).
21. Все про педагогіку партнерства в Україні. *Букі | Вукі - ваш репетитор з будь-якого предмету. Репетитори України*.
URL: <https://buki.com.ua/news/shcho-take-pedagogika-partnerstva/> (дата звернення: 14.04.2023).
22. Теоретичні основи сучасної української педагогіки - Вишневський О. - Діяльність учителя. *Бібліотека українських підручників*.
URL: <https://westudents.com.ua/glavy/51050-dyalnst-uchitelya.html> (дата звернення: 14.04.2023).
23. Шкільне навчання: суперництво та співробітництво - ПСИХОЛОГІС. *ПСИХОЛОГІС - енциклопедія практичної психології*.

URL: http://psychologis.com.ua/shkolnoe_obuchenie_dvoe_zn_sopernichestvo_i_sotrudnichestvo.htm (дата звернення: 14.04.2023).